

NIZSALOVSZKY ENDRE TUDOMÁNYOS
HAGYATÉKA ÉS MAI MAGÁNJOGUNK²

PÁLYAKÉPE

Nizsalovszky Endre személyiségének portréját Mádl Ferenc megható empátiával festette meg.³ Ebben az írásban inkább professzori tevékenységéről és tudományos műveinek mai értékeiről kívánunk számvetést készíteni, a magánjog mai kihívásait is szem előtt tartva. Több mint negyedszázados *egyetemi tanári* tevékenysége a civilisztikai tárgyak teljes spektrumát felölelte. A kereskedelmi és váltójog professzoraként indult: 1930 és 1934 között a Debreceni Tudományegyetemen a kereskedelmi és váltójogot, majd 1934 és 1938 között a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának egyetemi tanáraként mind a kereskedelmi és váltójogot, mind a magánjogot előadta. 1938 és 1943 között a pesti egyetemen a polgári törvénykezési jog egyetemi tanára volt, végül Szladits Károly nyugdíjba menetele után, 1943-ban az egyik magánjogi tanszék professzora lett, és átvette Szladitstól a magánjogi szeminárium vezetését is.⁴ Az 1940-es és az 1950-es években a magánjog, illetve a polgári jog szinte minden részéből írt egyetemi jegyzetet. 1957 szeptemberében

¹ A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja; professor emeritus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.

² A tanulmány egy korábbi dolgozatunk gondolatmenetét követi, annak kiegészített változata. Lásd: VÉKÁS 2022: 99–113.

³ MÁDL 1994. Pályaképehez lásd továbbá: BALOGH 2006; 2007; ASZTALOS 1972: 323. sk.; MÁDL 2001; HARMATHY 2017.

⁴ A Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karának másik magánjogi katedráján – Grosschmid utódként – 1928 és 1947 között egy ugyancsak kiemelkedő tudós tanár, Kolosváry Bálint (1875–1954) volt a professzor. Nizsalovszky perjogi professzori időszakának kezdetén átdolgozta a „nagyemlékű Magyar Gyéza Magyar polgári perjogának második kiadását”, lásd: MAGYARY–NIZSALOVSZKY 1939 [reprint kiadás a Közjegyzői

fegyelmi eljárással távolították el egyetemi tanári állásából, elsősorban az 1956-ban – közvetlenül a forradalom kitörése előtt – a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának elnökeként elmondott beszéde miatt,⁵ és amiatt, hogy a forradalom alatt az Akadémia Nemzeti Bizottságának titkára és az Akadémia főtitkára volt. 1962-ben mentesítették ugyan a fegyelmi büntetés jogi következményei alól, de nemcsak állásába nem helyezték vissza, hanem meghívott előadóként sem állhatott egyetemi katedrára többé.⁶ A Magyar Tudományos Akadémián, amely 1939-ben választotta levelező tagnak, 1954-ben pedig rendes tagnak, 1957-ben szintén fegyelmi büntetést kapott, de akadémiai tagságát megtarthatta.

Nizsalovszky pályájának másik fontos színtere a *törvényalkotás* volt. 1920-tól dolgozott az Igazságügyi Minisztériumban, többek között a Magánjogi törvényjavaslat (a továbbiakban: Mtj.) megalkotásában is részt vett. 1928-ban már osztálytanácsosi címet viselt, és egyetemi tanárként is aktívan segítette a törvényalkotást. Tudományosan megalapozott kodifikációs gyakorlata nagy nyereség volt az 1959-es Polgári törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) előkészítése során is, amelyben jelentős szerepet játszott. Ekkor – több, fontos részletproblémákat tárgyaló dolgozat mellett – tanulmányt írt a kodifikáció általános kérdéseiről, különös tekintettel a polgári jog folyamatban lévő kodifikációjára.⁷ Helytálló megállapítása szerint: „A szó szoros értelmében *kodifikáció* csak az, amikor a jognak egy önállóan

Akadémia Kiadó gondozásában: Budapest 2021]. Itt említjük meg 1941. február 10-én tartott akadémiai levelező tagi székfoglaló előadását, lásd: NIZSALOVSZKY 1942.

⁵ Ebből a beszédből és a fegyelmi eljáráshoz vezető sajtótámadásból is részleteket idéz MÁDL 1994: 19–22.

⁶ Ez utóbbit különösen nehezen viselte, évtizedekkel később is fájdalommal emlegette jelen sorok írójának is. Az egyetemről történt eltávolítása előtti évtized alkalmazkodási kényszere okozta sebekről és a megalkuvás gyötrelmeiről is vallott az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának elnökeként 1956 októberében tartott beszédében. Idézi: MÁDL 1994: 19. skk. Ugyanitt olvashatók részletek a Nizsalovszky ellen a *Népszabadságban* 1957. június 12-én megjelent, éles személyes támadást tartalmazó cikkből is.

⁷ NIZSALOVSZKY 1984a. (A tanulmány keletkezésének időpontjaként a szerkesztők 1958-at jelölték meg. Ekkor Nizsalovszky még az akadémiai fegyelmi eljárásban büntetésként kiszabott publikálási tilalom alatt állott. Lásd: MÁDL 1994: 22.)

szemléltethető nagyobb területe, egy egész *jogágazat* alkotja az új szabályozás tárgyát.”⁸ A tanulmány eszmetörténeti keretbe ágyazva a magánjogi kodifikációk történetének tömör összefoglalását adja, majd röviden kitér az 1957-es Ptk.-tervezet néhány kérdésére. A polgári jognak, benne az 1959-es Ptk.-nak az 1968-as gazdaságirányítási reformot követő törvényi átalakítását kívánta szolgálni Nizsalovszky ekkor írt újabb igényes tanulmánya.⁹ Ebben az írásban az aktuálisan felmerült kérdések megválaszolásához olyan általános problémákat is vizsgált, mint a szerződéstipizálás elvi szempontjai és a szerződési jog monista vagy dualista, azaz egységes vagy magánjogi-kereskedelmi jogi kodifikációs rendszerbeli elhelyezése. Ez utóbbi téma felvetésével Nizsalovszky a majd a 2013-as Ptk. előkészítése során eldöntésre váró egyik legfontosabb vitakérdést vetítette előre,¹⁰ amikor tanulmánya zárásaként ezt írta: „Úgy látszik tehát, hogy a magyar jogalkotót ezen a vonalon még évtizedek választják el attól, hogy szükséges legyen választania a kereskedelmi jogias megoldás és a polgári jog belső egysége között.”¹¹ Természetesen Nizsalovszky sem sejthette, hogy a kérdés mennyire megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények között fog felmerülni és választ kapni a piacgazdasági viszonyokra koncipiált 2013. évi Polgári törvénykönyv elméleti előkészítése során.

TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA

Nizsalovszky Endre fél évszázados tudományos munkássága során igen *változatos témákat* dolgozott fel.¹² Kereskedelmi jogi és gazdasági jogi művek szerkesztése mellett a magánjog szinte minden területén maradandó eredményeket ért el. A dologi jog, a kötelmi jog és az öröklési jog klasszikus kérdései mellett olyan problémák is foglalkoztatták, mint az előadóművész

⁸ NIZSALOVSKY 1984a: 104

⁹ NIZSALOVSKY 1968b. A tanulmány újraközlése: MÁDL–PESCHKA 1984: 117–145.

¹⁰ Lásd: VÉKÁS 2001: Második fejezet.

¹¹ NIZSALOVSKY 1968b: utolsó bekezdés.

¹² Műveinek eddigi legteljesebb bibliográfiáját lásd: KOVÁCS 1994. Az impozáns műlista közel 300 tételt tartalmaz: magyar és idegen nyelven megjelent monográfiákat és tanulmányokat, továbbá egyetemi tananyagokat, könyvismertetőket stb.

jogállása,¹³ az orvosi jog¹⁴ vagy a születésszabályozás jogi vonatkozásai.¹⁵ Családjogi összefoglaló monográfiájáról alább önálló értékelést adunk. Jelentős perjogi tanulmányokat¹⁶ publikált, és igen értékesek jogelméleti¹⁷ és tudománytörténeti munkái is. Ez utóbbi körben ki kell emelni az Eötvös Józseffel és a Szalay Lászlóval foglalkozó értekezéseket.¹⁸ Nizsalovszky jogirodalmi tevékenységét méltatva Mádl Ferenc joggal hangsúlyozza: „A tudomány és a szakirodalmi erőfeszítések iránti megbecsülését és alázatát jelzi, hogy nagyon sok recenziót írt, nevével sok szerzőnek adott rangot, és beható elemzéseivel-javasolataival sok diszciplína fejlődését segítette.”¹⁹ Nizsalovszky általános személyiségjegye volt a kollégák eredményeinek tárgyilagos, önzetlen méltatása és a fiatalok pályaindulásának segítése. Mások mellett Harmathy Attila és a jelen írás szerzője is neki köszönheti első nagyobb munkájának értő bírálatát.

Nizsalovszky igazságügy-minisztériumi működésének idejére esett az első világháború utáni rohamos pénzromlás jogi kezelése, és e feladat megoldásában ő tevékenyen részt vett. Munkáját itt is elméleti igényességgel látta el. Elsőként alapos kutatást végzett: a külföldi törvényalkotások megoldásait térképezte fel.²⁰ Történetileg is alaposan körüljárta a problémát, a *pénzromlás történetét* összefoglaló tanulmánnyal alapozta meg a készülő

¹³ NIZSALOVSKY 1963b. A tanulmány újraközlése: MÁDL–PESCHKA 1984: 146–166.

¹⁴ NIZSALOVSKY 1969: Ez a tanulmány az egy évvel később *A szerv- és szövetátültetések joga* címmel megjelent könyv (NIZSALOVSKY 1970) részletének elő publikációja volt.

¹⁵ NIZSALOVSKY 1984b.

¹⁶ Levelező tagi székfoglaló előadását például *Az alanyi magánjog és a perjog* címmel tartotta 1941. február 10-én; megjelent: NIZSALOVSKY 1942. Ekkor még a perjogi tanszéket vezette a pesti jogi karon, és – ahogy Kuncz Ödön visszaemlékezéseiben (KUNCZ 2017: 251) írja – „bámulusos szorgalmával és általános jogászai műveltségével rövid időn belül sajtó alá rendezte Magyar Géza kitűnő kézikönyvének” új kiadását. Lásd: MAGYARY 1940.

¹⁷ NIZSALOVSKY 1931 (különlenyomatként is közzétették). A tanulmány újraközlése: MÁDL–PESCHKA 1984: 11–39.

¹⁸ NIZSALOVSKY 1966; 1973; NIZSALOVSKY–LUKÁCSY 1967; NIZSALOVSKY 1967; 1964. Utóbbi tanulmány újraközlése: NIZSALOVSKY 1965; MÁDL–PESCHKA 1984: 57–88.

¹⁹ MÁDL 1994: 15.

²⁰ NIZSALOVSKY 1924–1925.

törvényt.²¹ E dolgozat megírásakor a bírói gyakorlat már a maga lehetőségei között sikerrel törekedett a pénzromlás magánjogi következményeinek lehető orvoslására. Nizsalovszky jól érzékeli a probléma megoldásának rendkívüli nehézségét. Megállapítja, hogy az úgynevezett restitúciós megoldás valójában tagadja a pénz értékcsökkenését, noha az nyilvánvalóan bekövetkezett. A stabilizációs megoldásban pedig az téves, hogy úgy kezeli a pénzt, mintha az mindig a romlási folyamat végén észlelhető értékű lett volna, holott a *de facto* érték a folyamat során lényegesen magasabb is volt. Mindkét szélsőséges megoldást korrigálni kell tehát.

„A restitúció korrektívuma a papírpénz kényszerárfolyamának a romlási folyamat tartamára való hatályon kívül helyezése, vagyis az a megoldás, amikor az új pénz névérték szerint a romlási folyamat előtti pénz helyébe lép ugyan, de a közbenso időre csak a belső értéket kifejező árfolyam szerint. [...] Ami a magánjogi következményeket illeti, e megoldás következetes végrehajtása mellett az adós mindig ugyanazt a belső értéket köteles szolgáltatni, amivel az a pénztartozás keletkezésekor bír. Ezt a korrektívumot nevezném magánjogi nézőpontból *devalvációnak*. A stabilizáció korrektívuma [...] annak megengedése, hogy a pénztartozásnak az összege az eltérő keletkezéskori értékhez képest felemeltessék. Ezt tartom a szó szoros értelmében vett *valorizációnak*. A magánjogi hatás, ha ezt a megoldást a jog az árfolyamértéket szigorúan szem előtt tartva alkalmazza, a valorizációnál is ugyanaz lesz, mint a devalvációnál, azzal a különbséggel, hogy az árfolyamkülönbözet szorzószám alakjában fog kifejezésre jutni.”²²

A Nizsalovszky elméleti előkészítése alapján megszületett, az egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről szóló 1928. évi XII. törvény magyarázata is az ő tollából került ki.²³ Ez a kommentár a törvény indokolása mellett feldolgozza a pénzromlás körében született kúriai eseti döntéseket. Nizsalovszky bevezetésképpen megállapítja, hogy ez a törvény „kivételes joganyagot tartalmaz és a törvényhozásnak már a tárgyalásakor az a cél lebegett a szeme

²¹ NIZSALOVSZKY 1926 (különlenyomatként is közzétették).

²² NIZSALOVSZKY 1926: 34.

²³ NIZSALOVSZKY 1928b.

előtt, hogy a pénzromlás nyomán felmerült magánjogi jogviták mielőbbi végleges eldöntése után a törvény rendelkezései mielőbb tárgytalanná váljanak”.²⁴ Minden lényegi eltérés ellenére ez a törvény, a hozzá vezető út és a törvényhozás elméleti előkészítése egyaránt hasznos tanulságokkal szolgálhatott volna az elmúlt évtized úgynevezett devizahiteleinek jogi problémái kapcsán választott tévutak elkerüléséhez.

Ugyancsak igazságügy-minisztériumi tevékenységéhez kapcsolódóan született meg Nizsalovszky ezen alkotói periódusának legjelentősebb műve, a *jelzálogjog jogszabályainak* nagyszabású részletes kommentárja.²⁵ A jelzálogjog szabályait a párhuzamosan készült Mtj.-ből emelték ki és tették át a jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikkbe, mert e fontos intézmény megalkotásával nem akarták megvární a magánjogi kódex elfogadását és hatálybalépését. Szászy Béla igazságügyi államtitkár, aki a Minisztériumban fő felelőse volt mind az Mtj.-nek, mind a jelzálogjogi törvénynek, Nizsalovszky könyvének előszavában e sajátos szerkesztési megoldás okáról a következőket írta: a Magánjogi Törvénykönyv törvényjavaslatának „készülő tervezetéből a törvényhozás a jelzálogjogi részt kivette, hogy azt a fejlődő hitelélet követelményeinek megfelelően mielőbb törvényerőre emelje”.

A történelmi párhuzamok erőltetése nélkül is megállapíthatjuk, hogy hasonló helyzet alakult ki az 1990-es rendszerváltozás után, amikor a hitelélet ugyancsak sürgetően követelte a korszerű, kiegyensúlyozott hitelbiztosítókat, és a törvényhozásnak – az új Polgári törvénykönyv létrehozására irányuló átfogó kodifikációs munkálatok érdemi beindulását megelőzően – két zálogjogi novellával (a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyve egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1996. évi XXVI. törvény és a zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról szóló 2000. évi CXXXVII. törvény) kellett erről gondoskodnia. A két történelmi szituáció hasonlósága a törvényi szabályozás igényén kívül semmiképpen sem állapítható meg. Az 1990 utáni zálogjogi novellák mögött ugyanis négy évtizede nem állt szerződéskötési tapasztalat és bírói gyakorlat. Ezzel szemben az 1927-es jelzálogjogi törvény kapcsán Szászy Béla azt állapíthatta meg,

²⁴ NIZSALOVSKY 1928b: III.

²⁵ NIZSALOVSKY 1929: 438.

hogyan a jelzálogjogi törvény „a fennálló jog alapul vételével és a szerzett jogok lehető kíméletével csupán több új magánjogi eszközt kíván nyújtani mind a jelzálogjog tulajdonosának, mind a jelzálogos hitelezőnek, hogy azok közül olyat választhassanak, amely jogi érdekeiknek leginkább megfelel”.²⁶

A jelzálogjogi törvény rendkívül alapos magyarázatáról maga a szerző, Nizsalovszky a következőket írja:

„Művemben a jelzálogjogra vonatkozó új jogszabályok elemzését azon a ponton kezdem, ahol a törvény javaslatának indokolásában az egyes rendelkezések magyarázata véget ér. Igyekeztem minden olyan kérdésre választ adni, amely nézetem szerint a gyakorlati jogász szempontjából jelentős lehet, de úgy véltem, hogy ezen felül a fontosabb elméleti kérdéseket is meg kell világítanom, vagy legalább érintenem.”²⁷

Ez a szerzői igényesség teszi Nizsalovszky művét a magyar zálogjogi irodalom máig érvényes alpművévé, amely kiindulópontul szolgált mind az említett zálogjogi novellák, mind a Ptk. hitelbiztosítéki fejezeteinek elkészítésénél.

Nizsalovszky e kérdéskörben két alapos, elméleti igénnyel és gyakorlati céllal írt tanulmánnyal is jelentkezett, és adott igen színvonalas háttérrel az Mtj.-nek a *telki teherre és a zálogjogra* vonatkozó szabályai, illetve a jelzálogjogi törvény szabályai mögé.²⁸ A zálogjogok és a telki teher alapkérdéseiről írott kismonográfia a téma máig érvényes, magas szintű feldolgozása.²⁹ Nizsalovszky a német, a svájci és az osztrák jogszabályok figyelembevételével munkálta ki a hitelbiztosítéki rendszer legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit, és ennek alapján értékelte az Mtj. megoldásait. A könyv első fejezete a magánjog rendszerében helyezi el az értékjogokat, a második fejezet az akkor hatályos magyar jogban és a külföldi törvénykönyvekben vizsgálja azokat. Ezt követően részletesen elemzi a könyv a jelzálogjogot és annak

²⁶ NIZSALOVSZKY 1929: Előszó, III.

²⁷ NIZSALOVSZKY 1928b: Magyarázat, IX.

²⁸ NIZSALOVSZKY 1928c (különlenyomatként is közzétették); 1928a. E két tanulmány képezte 1929-es egyetemi magántanári habilitációjának alapját Debrecenben. Lásd: BALOGH 2007: 244. sk.

²⁹ NIZSALOVSZKY 1928a.

különböző válfajait, majd az ingó dolgon és jogon fennálló zálogjog kérdéseit veszi sorra, és ad választ azokra. Összefoglaló jelleggel Nizsalovszky megállapítja, hogy az Mtj.

„értékjogi fejezetei feltétlenül kiállják a szembeállítást azoknak a törvénykönyveknek a megfelelő fejezeteivel, amelyeket az alapelgondolásbeli rokonságuk folytán tanulmányozásom körébe vontam. Hogy mégis találtam olyan pontokat, amelyeken véleményem szerint a kódex rendelkezéseit lehetne még jobbra is tenni, ez csak azt mutatja, hogy egyes vonatkozásokban más gondolatmenet útjára kerültem, mint amelynek eredményeként a Mt. egyes rendelkezései megszülettek.”³⁰

Magától értetődőnek találhatjuk, hogy Nizsalovszky fiatal professzorként egyike volt annak a huszonkét szerzőnek, akik Grosschmid *Fejezetek kötetmi jogunk köréből* című művének³¹ témáihoz kapcsolódó, az ott írtakat kommentáló-magyarozó és kiegészítő megjegyzésekkel ellátó tanulmánnyal tisztelegtek 80. születésnapján a magyar magánjogtudomány legnagyobb alakja előtt.³² Természetes volt Nizsalovszky témaválasztása is: a *korlátozott dologi jogok* problematikája.³³ A témát a jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk különösen aktuálissá tette, de ez az új törvény egyben felvetette azt a kérdést is, hogy vajon nem váltak-e meghaladottakká Grosschmid e tárgyban írt fejtegetései. A *Fejezetekben* ugyanis a jelzálogjoghoz kapcsolódó gondolatmenet alapját gyakran az osztrák ABGB szabályai képezték, amelyeket pedig Magyarországon a jelzálogtörvény kifejezetten hatályon kívül helyezett. Ráadásul a jogalkotó a jelzálogtörvényt mintegy az Mtj. egyik önállóvá vált fejezeteként illesztette a jogrendszerbe, és „ekként – ahogy Nizsalovszky írja – a bírót a kódex szellemi világához szoktatja hozzá, ami kétségkívül erős ható tényezőként fog szerepelni a többi korlátozott dologi jogok tekintetében is a bírói gyakorlat alakításában”.³⁴ Nizsalovszky

³⁰ NIZSALOVSKY 1928a: 184.

³¹ GROSSCHMID 1899.

³² Glossza Grosschmid Béni *Fejezetek kötetmi jogunk köréből* című művéhez 1932–1933.

³³ NIZSALOVSKY 1932.

³⁴ NIZSALOVSKY 1932: 69.

végül is arra a következtetésre jutott, hogy a *Fejezetek* megállapításai a jelzálogtörvény mellett is megállják a helyüket. Ezt azzal magyarázza, hogy a jelzálogtörvény csak a jelzálogjog dologi jogi „életfolyamatára terjed ki”, Grosschmid viszont elsősorban a törvényt „övező kötelmi jogi gyűrűvel” foglalkozik, csak „elkerülhetetlen esetekben nyúlva keresztül az önmaga elé szabott határvonalon”, ugyanakkor „természetesen kiterjeszkedve a többi korlátozott dologi jog hasonló gyűrűjére”.³⁵ A dologi és a kötelmi szabályok ugyanakkor szorosan kapcsolódnak egymásba, és ezért Grosschmid fejtegetéseinek tanulmányozása a jelzálogtörvény próbaköveként is igen hasznos. „Amennyiben ugyanis sikerül a Grosschmid szeme előtt még nem állott új intézményekre az ő gondolatait harmonikusan alkalmazni, ez nemcsak az eredeti fejtegetések helyességét fogja igazolni, hanem az új intézmények helyes átgondoltságát is.”³⁶ A tanulmány vizsgálódásainak ez a megközelítés a vezérlő eszméje. Végül is az esetek többségében a megváltozott jogszabályi környezetben is igazolódnak Grosschmid fejtegetései.

Nizsalovszky részletes elemzéseinél abból indult ki, hogy a korlátozott dologi jogokkal kapcsolatban *mutatis mutandis* ugyanazok a kötelmi jogi kérdések merülnek fel, mint a tulajdonjoggal összefüggésben, Grosschmid megfogalmazásában: „a tulajdonra vonatkozó *telekkönyvi szolgáltatás* körében”. A *Fejezetekben* mindkét kérdéskör tárgyalásánál először is élesen különválasztódnak a telekkönyvi szolgáltatásra irányuló kötelmi jogviszonyok, a dologi igények és a jogszerző megtámadás esetei. Maguk az e körben tárgyalandó *kötelmek* a szerint különböznek egymástól, hogy már létező dologi jog átruházására, új dologi jog alapítására, fennálló dologi jog megszüntetésére, már bekövetkezett megszűnés elismerésére, vagy esetleg más jellegű szolgáltatásra (például elsőbbség engedésére) irányulnak. A tanulmány ebben a sorrendben tárgyalja az egyes kötelmeket. Ezt követően az egyes *dologi igények* taglalására kerül sor, éspedig: az eredeti érvénytelenségre alapított törlési igény, a kiigazításra vonatkozó igény, a telekkönyvön kívüli elbirtoklásra alapított igény, a jog megszűnése miatti törlési igény és néhány különleges alakzat elemzése keretében. Végül a *jogszerző megtámadás* eseteinek vizsgálata következik. Nizsalovszky – vérbeli

³⁵ NIZSALOVSZKY 1932: 69.

³⁶ NIZSALOVSZKY 1932: 70.

perjogásként – az anyagi jogi kérdések tárgyalásánál mindig kitér a perjogi következményekre is. Grosschmid számára – még Plósz Sándor Pp.-je előtt – ez legalább ennyire természetes volt.

Összességében igen jelentős tanulmányként értékelhetjük a Nizsalovszky glosszáit összefoglaló nagyigényű dolgozatot, amelyet minden bizonnyal a két kötet legszínvonalasabb írásai közé sorolhatunk. Mai jogunk megértése szempontjából is rendkívül hasznos a szerző gondolatmenetét végigkísérni. Megállapíthatjuk ezenkívül azt is, hogy a tételes jog változása jórészt érintetlenül hagyja a jogi szabályozás mögötti elvi megfontolásokat, különösen, ha azok olyan kivételes tudós személyiség gondolatai, mint Grosschmid Béni.

Nizsalovszky családjogi kutatásainak eredményeit először egy rendkívül színvonalas, a magyar családjogot átfogó jelleggel bemutató és a fontosabb külföldi jogokra is kitekintő tankönyvben foglalta össze, még az 1952-es családjogi törvény (1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról, a továbbiakban: Csjt.) megalkotása előtt.³⁷ Másfél évtizeddel később Nizsalovszky monográfiában foglalta össze a *család jogi szabályozásának* legfontosabb elvi kérdéseit.³⁸ A Csjt. megalkotása előtt, már évekkel korábban alapvetően eldőlték Magyarországon a legfontosabb jogpolitikai kérdések a családjog területén: a nők³⁹ és a házasságon kívül született gyermekek⁴⁰ egyenjogúsítása. Ezzel a magyar jogfejlődés évtizeddel megelőzött fejlett jogi kultúrára alapozott jogrendszereket.⁴¹ Nem került viszont még napirendre a II. világháború után a polgári jog egészének kódexbe foglalása. A családjogon kívüli területeket még mindig a bíróságok gyakorlatában

³⁷ NIZSALOVSKY 1949 [2., reprint kiadás Mádl Ferenc bevezető tanulmányával (MÁDL 1994 újraközléseként) a Notarialia Hungarica sorozatban (sorozatszerkesztő Rokolya Gábor), Tom XXXII., a Közjegyzői Akadémia Kiadó gondozásában: Budapest 2019].

³⁸ NIZSALOVSKY 1963a. Megemlítjük, hogy Nizsalovszky már a Csjt. előtt elméleti igényű, átfogó könyvet írt a családjogról, amely elsősorban egyetemi tananyag szerepét töltötte be. Lásd: NIZSALOVSKY 1949.

³⁹ 1948. évi XLIII. törvény.

⁴⁰ 1946. évi XXIX. törvény. E problémához lásd: NIZSALOVSKY 1947; 1968a.

⁴¹ A Német Szövetségi Köztársaságban például a nők teljes egyenjogúságát az 1949-es Grundgesetz 3. §-ában foglalt elvi deklaráció alapján csak az 1957-es Gleichberechtigungsgesetz valósította meg.

kifejlődött szokásjog vagy külön törvények rendezték,⁴² és egy átfogó polgári jogi kódex terve csak két évvel később merült fel.⁴³ Ezért a családjogi törvényt úgy kellett megalkotni, hogy akár egy szokásjogi magánjogi háttérrel, akár egy Ptk. mellett megálljon a lábán. S bár 1952-ben – nem utolsósorban a szovjet elmélet hatására⁴⁴ – elméletileg is eldőlt már, hogy a családjog a szocialista jogrendszer önálló jogága, de ennek rendszertani és főként jogdogmatikai következményei még kidolgozásra vártak. Tíz évvel később, Nizsalovszky könyvének megírásakor sem tisztázódott még, hogy – ahogy a szerző írja – „a jogági önállóság akár elméleti, akár gyakorlati szempontból mit jelent”.⁴⁵ A nagyigényű, jogpolitikai kérdéseket a tárgyalás homlokterébe helyező, jelentős történeti háttérrel adó és összehasonlító jogi kitekintéssel megírt mű középpontjában – érthetően – az itt említett kérdések állnak: mindenekelőtt a családjog jogági önállóságának következményei, s azonkívül „a női nem rehabilitálása” és a házasságon kívül született gyermek jogállásának tisztázása. A könyv három nagy részre tagolva tárgyalja témáját. Az első rész a család jogi rendjének természeti és társadalmi alapjait összegezi, a második rész a család jogi rendjét a jog rendszerében helyezi el, a harmadik rész a magyar családjog szabályai alapján a dogmatikai kérdéseket veszi sorra.

Az első rész *történeti tablón* mutatja be a család kialakulását, különböző formáit, a jogi szabályozás szerepét. A történetiség nem feltétlenül kronológiai előadást jelent, a szerző inkább témák szerint veszi sorra az egyes fontos kérdéseket, és ezt a tematikus tárgyalást keresztezi a történeti megközelítés. Már ez a rész kiemelten foglalkozik a nők jogi, különösen családjogi helyzetével és a nem házasságból született gyermek jogi státusával. Sajnálatos módon a család jogi szabályozásának történeti bemutatására torzítóan nyomja rá bélyegét a *kor ideológiája*. Ennek köszönhetően a könyv szerint a család

⁴² A legfontosabb családi viszonyokat már évtizedekkel a Csjt. előtt átfogó írott szabályok rendezték: 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről (Gyámi törvény), 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról (Házassági törvény – Ht.).

⁴³ VILÁGHY 1954.

⁴⁴ Nizsalovszky utal a szovjet jogtudományban uralkodó felfogástól eltérő nézetre, Tadevoszjan véleményére is: NIZSALOVSZKY 1963a.

⁴⁵ NIZSALOVSZKY 1963a: 5.

szocialista jogi rendje minden szempontból magasabb rendű. Ez a beállítás még akkor is erősen túlzó, ha – mint utaltunk rá – a szocialista jog valóban előbb szüntette meg a nők és a házasságon kívül született gyermekek jogi diszkriminálását.⁴⁶ Ez az árnyék sem vetődik egyformán az első rész minden fejezetére; például a házassági vagyoni jogi rendszerekről írtak egészükben ma is igen instruktívak.⁴⁷

A második rész a családjog *jogrendszerbeli önálló helyének* kérdéseit járja körül. Elvi jelleggel állapítja meg, hogy a magántulajdon és kizsákmányolás nélküli szocialista viszonyok között a vagyoni jogi kérdések a családi viszonyokban teljesen háttérbe szorulnak. Így a *család személyes oldala* kerül előtérbe, alapvetően ez az oldal képezi a jogi szabályozás tárgyát, és ez adja a családjog önállóságának alapját is. A családjogot ezért Nizsalovszky egyértelműen a *jogrendszer önálló ágának* tekinti, elválasztja a polgári jogtól,⁴⁸ és az e részben található fejezetek ennek a kiinduló megállapításnak a részletek következményeit elemzik: többek között a családjogi tartással, a gyámsággal és gondnoksággal foglalkoznak.⁴⁹ Külön figyelmet fordít a könyv azokra a jogviszonyokra, amelyek a családhoz kapcsolódnak, de a jogrendszer más területeivel is szorosan összefüggenek. Ezek között a jogintézmények között említi a házassági vagyoni jogot, a házastársi tartást és az örökbefogadást. Kiemelt jelentőségének megfelelően önálló fejezet tárgyalja a nem házasságból született gyermek „szocialista egyenjogúsításának útját a magyar jogban”.⁵⁰ A „szocialista” családjogi szabályozás valódi vagy állított „fölnye” – a torzító ideológiai görbe tükörben – nem csak e kérdésben kap hangsúlyt.

A könyv harmadik része, a mű csaknem második fele elsősorban a *magyar tételes szabályok* alapján foglalkozik a családhoz kapcsolódó legfontosabb – többségükben – jogdogmatikai kérdésekkel. Megállapíthatjuk: az e részben elhelyezett fejezetek megalapozzák az önálló jogágként kezelt családjog saját dogmatikai vértetét. Nizsalovszky sikerrel valósítja meg bevallott, határozott célját, hogy a részletek kidolgozásával elszakítsa

⁴⁶ Lásd a 6. §-ban és a 9. §-ban.

⁴⁷ Lásd a 8. §-ban.

⁴⁸ Lásd különösen a 14. §-ban, *expressis verbis*: 211.

⁴⁹ Lásd a 11. §-ban és a 12. §-ban.

⁵⁰ Lásd a 16. §-ban.

a családjogot a magánjog vagyoni jogi részeitől. Rendszeresen górcső alá veszi a hagyományos magánjogi megoldásokat, megvizsgálja azok alkalmazhatóságát családjogi viszonyokban, és megállapítja a szükséges eltéréseket. Maradandó értékeket hoznak felszínre ezek az elemzések. A számos lehetséges példa közül egyet említünk a könyvből: azokat az elmélyült fejtegetéseket, amelyek a jognyilatkozatokra vonatkozó polgári jogi szabályoknak a családjogi jognyilatkozatokra való „áthatását” mutatják be. Igen eredeti megközelítésben, két nagy kérdéscsoportban folytatja vizsgálódásait: a személyi jogállás és a családjogi nyilatkozatok képezik a középpontokat. Az első témakörben tárgyalja a családjogi jog- és cselekvőképességet, a képviselői lehetőségét családjogi viszonyokban, a házastársi és szülői jogállás kizárólagosságát, továbbá – némileg meglepő módon – a házastársi vagyonszerzés problémáit.⁵¹ A családjogi nyilatkozatok értékelését a polgári jogi nyilatkozatok érvényességi-érvénytelenségi kérdéseinél megszokott rendszerben végzi el a könyv. A törvényes tilalomba ütköző, az akarathibában szenvedő jognyilatkozatok felvonultatását követően a családjogi nyilatkozatok érvénytelenségének kérdései zárják az utolsó fejezetet.⁵² A rendkívül színvonalas fejtegetések külön értéke, hogy a szerző a polgári perjog nyelvét is anyanyelvként beszéli. Összefoglaló jelleggel is leszögezhetjük: Nizsalovszky a könyv harmadik részében többségében máig érvényes módon alkotta meg, illetve fejlesztette tovább a családjog dogmatikai vázát, igen jelentős tudományos eredményeket sorakoztatva fel e cél érdekében. A munka a problémák megoldásának egységes, zárt rendszerét alkotja meg.

Több mint fél évszázaddal a könyv megírása után, ma zömmel más kérdések foglalkoztatják a családjog és a szomszédos jogterületek elméleti művelőit és a jogalkotót is. A házasságkötés nélküli partnerkapcsolatok különböző jogi formái, az azonos nemű párok együttélésének jogi keretei, a béranyaság által felvetett kérdések és hasonló problémák kötik le a szakemberek figyelmét. A szocialista jogtudományban túlexponált, jelentőségénél sokkal jobban hangsúlyozott viták a jogágba tartozásról pedig szinte teljesen feledésbe merültek. Ennek ellenére Nizsalovszky könyve ma sem tekinthető csupán történeti értékűnek. A rendkívül alapos munka napjainkban is

⁵¹ Lásd a 17–20. §-okban.

⁵² Lásd a 21–26. §-okban.

számos családjogi kérdés megválaszolásához ad nélkülözhetetlen segítséget. Itt újra utalunk azokra az eredményekre, amelyeket Nizsalovszky könyve a családjog dogmatikájának kidolgozása terén ért el. Az a körülmény távolról sem csökkenti a monográfiának ezt az értékét, hogy a családjogi szabályok ma nem egy külön törvényben, hanem a Polgári törvénykönyv (2013. évi V. törvény) Negyedik könyvében (a továbbiakban: Családjogi Könyv) találhatók. A családjogi szabályoknak a többi magánjogi norma között történt elhelyezése elsősorban azt kívánja formailag is kifejezésre juttatni, hogy a magántulajdon talaján a családjogi viszonyok egy része, mindenekelőtt a házassági vagyoni jogi viszonyok nagyon közel kerültek a magánjog más területeihez: a tulajdonjogi szabályokhoz, a szerződési és az öröklési joghoz. Ez a tény ugyanakkor nem változtat a családjog több klasszikus területének, elsősorban a házassági köteléki jognak és a gyermek jogállására vonatkozó jogviszonyoknak alapvetően személyi jellegén, a magánjogi vagyoni jogtól eltérő sajátosságain, külön szemléletet kívánó voltán.⁵³ Ezeket a sajátosságokat a Ptk. azzal is hangsúlyosan kifejezésre juttatja, hogy külön alapelveket határoz meg a Családjogi Könyv élén.⁵⁴

Néhány évvel később Nizsalovszky *angol nyelven* is közzétette családjogi monográfiájának átszerkesztett és rövidített változatát.⁵⁵ A külföldi olvasó számára koncentráltabb és informatívabb lett így a könyv. A visszhangból a rutinjellegű, elismerő recenziók helyett egy német dolgozatot emelünk ki. Müller-Freienfels⁵⁶ a családjog rendszertani elhelyezéséről írt nagyszabású tanulmányának első részét egyben Nizsalovszky könyvének ismertetéseként publikálta,⁵⁷ sőt írása bevezetésében röviden kitért a magyar magánjog újabb kori fejlődésére, és megemlékezett több híres magyar

⁵³ Lásd: WEISS 2000; KÖRÖS 1999.

⁵⁴ Lásd: SZEIBERT 2018: 663. skk.

⁵⁵ NIZSALOVSKY 1968c. E könyv külföldi olvasó számára történő beharangozásának is tekinthető Bacsó Jenő német nyelvű recenziója az eredeti magyar nyelvű változatról: BACSÓ 1964.

⁵⁶ Jelen sorok írója halálával emlékezik a neves freiburgi professzorra (1916–2007), akinek intézetében kutathatott az 1977/78-as akadémiai évben.

⁵⁷ MÜLLER-FREIENFELS 1973; 1974. Lásd a szerző háromkötetes művét is, német, angol és francia nyelvű tanulmányokkal: MÜLLER-FREIENFELS 1978; 1986; 1994.

jogtudósról is.⁵⁸ Több mint érdekes, amit itt Müller-Freienfels – elsősorban Dölle könyvére hivatkozva⁵⁹ – arról ír, hogy miként befolyásolta a magyar szokásjogban (és a kódextervezetekben) közrendűek és polgárok (1945 után a Csjt.-ig mindenki) számára elfogadott házassági vagyoni jogi megoldás, a közszerzeményi rendszer a német jogfejlődést.⁶⁰ Dölle nyomán megemlíti Müller-Freienfels azt is, hogy a német jogászok élénk figyelemmel kísérték a magyar családjogban a II. világháború után gyors ütemben végbement, majd a Csjt.-vel folytatott és befejezett jogpolitikai jelentőségű reformokat, például a férjezett nő névviselésére, az egyenjogú házastársaknak a közös lakást érintő megegyezésére, a házasságon kívül született gyermek jogi státusára, a családjogi tartásra vonatkozó új szabályokat.⁶¹ Magáról Nizsalovszky könyvéről Müller-Freienfels több vonatkozásban elismerően ír. Mindenekelőtt kiemeli, hogy a mű az európai jogi tradíciókra épül, és a német jogtudomány rendszerelvű hagyományaira támaszkodik. Elismerően említi, hogy Nizsalovszky kitűnően ismeri és felhasználja a klasszikus német jogtudományi műveket és a német jogdogmatikai eredményeket. Szinte különösnek tartja, hogy a könyv angolul és nem németül jelent meg, hiszen gondolati rendszere annyira a német jogi kultúrához kapcsolódik. Müller-Freienfels megállapítja, hogy Nizsalovszky monográfiája széles ívet rajzol, bár nem épít fel egy külön rendszert, hanem alapvetően a magyar családjogi szabályozásra alapoz. A könyv részletes bemutatása során⁶² Müller-Freienfels nem száll közvetlenül vitába Nizsalovszkynak a szocialista családjog magasabbrendűségére vonatkozó kitételeivel, hanem jobbra kommentár nélkül idéz azok közül néhányat. Ennek elsősorban az a tény az oka, hogy a recenzenst nagyszabású tanulmányában egyetlen kérdés: a *családjog rendszertani elhelyezésének* problémái érdeklik, és ehhez az elemzéshez alkalmas kiindulópontot kínálnak Nizsalovszky fejtegetései a *családjog önállóságáról*, a *magánjogtól történő elválasztásáról*, átvezetve őt a hasonló szovjet és a többi kelet-európai jogtudományi

⁵⁸ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 609–613.

⁵⁹ DÖLLE 1964.

⁶⁰ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 610.

⁶¹ DÖLLE 1964: 467, 410; 1965: 364, 404.

⁶² MÜLLER-FREIENFELS 1973: 613–620; vö.: MÁDL 1994: 29.

felfogás bemutatásához.⁶³ Ezért Müller-Freienfels csak apró kérdőjeleket helyez el a bemutatott könyv néhány belső ellentmondása mögé, elsősorban olyan megállapítások esetében, amelyek nem támasztják alá az önálló jogágiság alapítását.⁶⁴

A külvilág és az utókor rendszerint inkább kész a csodagyerekekre, mint az idős alkotók teljesítményének rendkívüliségét értékelni; pedig az utóbbiban nem kevésbé a teremtoi kegyelem megnyilvánulását kell tisztelni. Michelangelo jóval túl a nyolcvanon is kreatívan dolgozott, a befejezetlenül is csodálatos *Rondanini Pietà* még utolsó napjaiban is foglalkoztatta. Verdi nyolcvanéves volt az egyedülálló zárófúgával koronázott *Falstaff* bemutatásakor. Rameau szintén nyolcvanévesen komponálta utolsó operáját: *Abaris ou Les Boréades*. Szememben ilyen alkotó öregkor adatott meg Nizsalovszky Endrének, aki hetven felett a *szerv- és szövetátültetések* etikai és jogi problémáival foglalkozott, és hetvenhat évesen e témáról tette közzé utolsó könyvét.⁶⁵

Nizsalovszky művéhez írt előszavában Petri Gábor orvosprofesszor a következőket írja: „E kötet szerzője alighanem mélyebbre hatolt az orvosi ismeretek eszmei, sőt tárgyi tartalmában, mint amennyire az én számomra a jogi disztinkciók finomságai megközelíthetők.”⁶⁶ Nizsalovszky valóban körüljárta a különleges orvosi kapcsolatok minden, abban az időben ismert típusát. A rendhagyó orvosi tevékenység körébe azokat a beavatkozásokat sorolja, amelyekből a gyógyító tevékenység hiányzik, vagy csak „nem domináns mértékben van jelen”.⁶⁷ Elemzéseinek középpontjába az orvosi kötelezettség és a páciens érdeke közötti esetleges ellentét, illetve az orvosi kötelezettség és az orvostudomány haladása közötti esetleges ellentét vizsgálatát állítja. A szövet- és szervbeültetés új fejleményei előtt a terhességmegszakítás és a mesterséges megtermékenyítés problémáit ismerteti. Ezt követően foglalkozik a szervbeültetés jogi minősítésével és annak

⁶³ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 620–632.

⁶⁴ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 618. sk.

⁶⁵ NIZSALOVSKY 1970. Még a szerző életében megjelent a mű angol nyelvű változata is: NIZSALOVSKY 1974.

⁶⁶ NIZSALOVSKY 1970: iv.

⁶⁷ NIZSALOVSKY 1970: 178.

következményeivel. Figyelme kiterjed a véradás és a gyógyszerkipróbálás kérdéseire is. Egy közbeiktatott fejezetben, amelynek *Az élet szolgálatában az élet után* címet adta, a holttest orvosi felhasználásának etikai és jogi problémáinak kérdéskörét járja körül. A könyv módszere az egyes problémák tárgyalásánál lényegét tekintve azonos: előbb az adott orvosi beavatkozást írja le, majd a felvetődő problémák orvosetikai és jogi vonatkozásait összegezi. Tekintettel arra, hogy a könyv megírásának idején a legtöbb vizsgált kérdésben még nem alakulhatott ki minden szempontból megnyugtató álláspont, Nizsalovszky összegyűjtötte a jogirodalomban fellelhető véleményeket, és azokhoz fűzte hozzá saját felfogását. Összegzésként megállapítja, hogy a felvetett kérdésekre nem lehet egységes választ adni. A beavatkozáshoz minden esetben elengedhetetlennek tartja az illető személy beleegyezését, amelynek megtétele az érintett legszemélyesebb joga. Több rendhagyó orvosi tevékenységnél azonban Nizsalovszky a beleegyezést nem is tartja elégségesnek. Adott esetben „a társadalmi szükségesség, vagy komoly indokoltság vonja meg azt a cezúrá, amely az életében és épségében megfelelő védelem alatt maradóra gyakorolt behatást beleegyezésével megengedetté teheti”.⁶⁸

Nizsalovszky könyve több vonatkozásban megelőzte korát. A tárgyalt problémák egy része tekintetében az elmúlt fél évszázad alatt kérdésfeltevési és következtetési meghaladottá váltak ugyan, de a mű időszerűsége egészében ma is fenntartás nélkül megállapítható. Ennek illusztrálására elegendő egy példát idézni: a német törvényhozás 2019-ben tűzte napirendre azt a kérdést, hogy a szervüket más ember meggyógyítása érdekében átengedő személyek beleegyezését vélelmezni kellene, amelyet az érintett kifejezett nyilatkozattal dönthetne meg.

NIZSALOVSKY TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI ÉS A MAGÁNJOG MAI KIHÍVÁSAI

Nizsalovszky Endre alakjának felidézésével és művének méltatásával a magyar magánjogtudomány egy jelentős egyéniségének alkotói portréját

⁶⁸ NIZSALOVSKY 1970: 178.

kívántuk megrajzolni.⁶⁹ Tünetemenyesen felívelő pályáját az 1948 utáni évek megtörték ugyan, de még az egyetemről 1957-ben történt eltávolítása után is egy csodálatos „másodvirágzás” tudományos gyümölcseit szüretelte le. Hagyatéka megkerülhetetlen, ha a 20. század első kétharmadának magánjogtudományát kívánjuk értékelni. Műveivel külföldön is elismerést szerzett a magyar jogtudománynak.

Elgondolkozhatunk azon, hogy miként vélekedne Nizsalovszky Endre a magánjogot ma érő jelentős kihívásokról. Hogyan kezelné például a személyes adatok vagyontárgy jellegét, a génszerkesztés jogi kérdéseit, vagy hogyan reagálna a mesterséges intelligencia magánjogot is próbára tevő fejleményeire. Pályájának páratlanul gazdag eredményeit látva biztosak lehetünk abban, hogy az új kérdések megválaszolásához is meghatározó tudományos hozzájárulására számíthatnánk. Ahogy a valorizáció vagy a szövet- és szervátültetések jogi problémáit megoldáshoz segítette, ugyanúgy döntő mértékben működne közre a mai feladatok esetében is. Mélységes jogi kultúrája és invenciógazdagsága, problémaérzékenysége és alapossága garancia volna erre ma is, a néha ijesztően felgyorsult világunkban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ASZTALOS László (1972): A civilisztikai tudománycsoport. In SINKOVICS István (főszerk.): *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945–1970*. Budapest: ELTE, 310–351.
- BACSO, Jenő (1964): Die Grundlagen der Rechtsordnung der Familie. *Acta Juridica*, 6 (1–2), 165–172.
- BALOGH Judit (2006): Nizsalovszky Endre (1894–1976). In SZABÓ Béla (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914–1949)*. Debrecen: DE ÁJK, 71–141.
- BALOGH Judit (2007): Debreceni adalékok Nizsalovszky Endre életrajzához. *Debreceni Szemle*, 15 (2), 240–251.
- DÖLLE, Hans (1964–1965): *Familienrecht*. I–II. kötet. Karlsruhe: C. F. Müller.
- Glossza Grosschmid Béni *Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez* (1932–1933). I–II. kötet. Budapest: Grill.

⁶⁹ Passuth László írja róla a háború végét megörökítő kötetében: „Tegnap láttam sorban állni kenyérért Nizsalovszky professzort. Egyike az ország legjobb koponyáinak.” PASSUTH 1978: 657.

- GROSSCHMID Béni (1899): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. I–II. kötet. Budapest: Athenaeum.
- HARMATHY Attila (2017): Emlékezés Nizsalovszky Endrére (1894–1976), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára. In HAMZA Gábor (szerk.): *Jubileumi megemlékezések*. Online: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Nizsalovszky%20Endre%20Harmathy.pdf
- KOVÁCS Attila (1994): Nizsalovszky Endre munkáinak jegyzéke. In MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára [Nizsalovszky Endre emlékkönyv]*. Budapest: ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetközi Magánjogi Tanszéke, 297–307.
- KÖRÖS András (1999): A Ptk. és a családjog kapcsolata – a gyakorló jogász szemével. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 1(1), 3–9.
- KUNCZ Ödön (2017): *Életem*. Budapest: ELTE Eötvös.
- MÁDL Ferenc (1994): *Nizsalovszky Endre – Arcképvázlat születésének centenáriumán*. In MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára [Nizsalovszky Endre Emlékkönyv]*. Budapest: ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetközi Magánjogi Tanszéke, 13–30.
- MÁDL Ferenc (2001): Nizsalovszky Endre (1894–1976). In HAMZA Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok*. II. kötet. Budapest: Professzorok Háza, 129–146.
- MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos szerk. (1984): *Nizsalovszky Endre: Tanulmányok a jogról*. Budapest: Akadémiai.
- MAGYARY Géza (1940): *Magyar polgári perjog*. Kiegészítette és átdolgozta Nizsalovszky Endre. Budapest: Franklin.
- MAGYARY Géza – NIZSALOVSZKY Endre (1939): *Magyar polgári Perjog*. I–II. kötet. Budapest: Franklin.
- MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram (1973, 1974): Zur Diskussion um die systematische Einordnung des Familienrechts I–II. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 37(4), 609–659, 38(2–3), 533–570.
- MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram (1978, 1986, 1994): *Familienrecht im In- und Ausland*. I–III. kötet. Frankfurt am Main: Verlag für Standesamtswesen.
- NIZSALOVSZKY Endre (1924–1925): A valorizáció, mint törvényalkotási probléma egyes külföldi államokban. *Jogállam*, 23(9–10), 467–481, 24(1–2), 45–58.
- NIZSALOVSZKY Endre (1926): A valorizáció múltja és jelene. *Magyar Jogi Szemle*, 7(1), 20–58.
- NIZSALOVSZKY Endre (1928a): *A zálogjogok és a telki teher néhány fő kérdése*. Budapest: Grill.
- NIZSALOVSZKY Endre (1928b): *Az egyes magánjogi pénztartozások ártértekeléséről szóló törvény*. Budapest: Grill.
- NIZSALOVSZKY Endre (1928c): Értékjog és zálogjog. *Magyar Jogi Szemle*, 9(5), 156–169.
- NIZSALOVSZKY Endre (1929): *A jelzálogjog jogszabályainak magyarázata*. Budapest: Tébe.
- NIZSALOVSZKY Endre (1931): Látszat a jogban. *Debreceni Szemle*, 5(5), 214–229.

- NIZSALOVSKY Endre (1932): A korlátolt dologi jogokra vonatkozó telekkönyvi szolgáltatás. In *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez*. I. kötet. Budapest: Grill, 68–156.
- NIZSALOVSKY Endre (1933): Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban. A *Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai*, 5(7), 1–31.
- NIZSALOVSKY Endre (1942): Az alanyi magánjog és a perjog. *Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok Köréből*, 5(7), 1–52.
- NIZSALOVSKY Endre (1947): A házasságon kívül született gyermek és az erkölcs. *Jogtudományi Közlöny*, 2(2), 51–53.
- NIZSALOVSKY Endre (1949): *Magyar családi jog*. Budapest: MEFESZ Jogász Kör.
- NIZSALOVSKY Endre (1963a): *A család jogi rendjének alapjai*. Budapest: Akadémiai.
- NIZSALOVSKY Endre (1963b): Az előadóművész jogállása. *Állam- és Jogtudomány*, 6(1), 3–25.
- NIZSALOVSKY Endre (1964): Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód. Megemlékezésül halálának centenáriumán. *Állam- és Jogtudomány*, 7(2), 175–207.
- NIZSALOVSKY Endre (1965): Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód. *MTA II. Osztályának Közleményei*, 14(1–2), 17–28.
- NIZSALOVSKY Endre (1966): Eötvös József életművének ismeretlen elemei. *MTA I. Osztályának Közleményei*, 23, 1–26.
- NIZSALOVSKY Endre (1967): Eötvös József és a notaperek. *Állam- és Jogtudomány*, 10(3), 332–344.
- NIZSALOVSKY Endre (1968a): A nem házasságból született gyermek jogállásának újabb fejleményei. *Állam- és Jogtudomány*, 11(3), 318–329.
- NIZSALOVSKY Endre (1968b): Az állami vállalatok forgalmi viszonyainak új alakulásához. *Állam- és Jogtudomány*, 11(4), 517–544.
- NIZSALOVSKY Endre (1968c): *Order of the Family – Legal Analysis of Basic Concepts*. Budapest: Akadémiai.
- NIZSALOVSKY Endre (1969): A modern biológia és orvostudomány hatása a polgári jogra. *Állam- és Jogtudomány*, 12(3), 387–404.
- NIZSALOVSKY Endre (1970): *A szerv- és szövetátültetések joga*. Budapest: KJK.
- NIZSALOVSKY Endre (1973): Eötvös József és a „jövő zenéje”. In SZALAI Anna (szerk.): *Ábránd és valóság – Tanulmányok Eötvös Józsefről*. Budapest: Szépirodalmi, 179–212.
- NIZSALOVSKY Endre (1974): *A Legal Approach to Organ Transplantation (and Some Other Extraordinary Medical Actions)*. Budapest: Akadémiai.
- NIZSALOVSKY Endre (1984a): A polgári jog kodifikációja. In MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos (szerk.): *Nizsalovszky Endre: Tanulmányok a jogról*. Budapest: Akadémiai, 103–116.
- NIZSALOVSKY Endre (1984b): A születésszabályozás egyes változatainak jogi vonatkozásai. In MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos (szerk.): *Nizsalovszky Endre: Tanulmányok a jogról*. Budapest: Akadémiai, 279–307.

- NIZSALOVSZKY Endre – LUKÁCSY Sándor (1967): *Eötvös József levelei Szalay Lászlóhoz*. Budapest: Akadémiai.
- PASSUTH László (1978): *Barlangeképek*. Budapest: Szépirodalmi.
- SZEIBERT Orsolya (2022): Családjog. Alapelvek. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Budapest: Wolters Kluwer, 693–699.
- VÉKÁS Lajos (2001): *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest: HVG-Orac.
- VÉKÁS Lajos (2022): *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. Budapest: Orac.
- VILÁGHY Miklós (1954): Az új szakasz és a törvényalkotás elvi kérdései. *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Osztályának Közleményei*, 5, 215–248.
- WEISS Emilia (2000): Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2(2), 4–13.

Jogszabályok

1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
1927. évi XXXV. törvénycikk a jelzálogjogról
1928. évi XII. törvény egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről
1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról
1996. évi XXVI. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyve egyes rendelkezéseinek módosításáról
2000. évi CXXXVII. törvény a zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949
- Gleichberechtigungsgesetz (Gesetz über die Gleichberechtigung von Mann und Frau auf dem Gebiet des bürgerlichen Rechts), 1957